

Előszó

A Vajdasági Magyar Tudományos Társaság hagyományos tematikus magyar tudomány napi tanácskozását „Szabadság és felelősség” kerettémával Újvidéken, a Tartományi Képviselőház II. emeleti kerekasztal tanácstermében, délelőtt 10 órai kezdettel tartotta meg. A tanácskozáson délvidéki és anyaországi szenior és junior kutatók vettek részt, mind a társadalom- mind a természettudomány művelői köréből. A konferencián tizenöt referátum hangzott el. E kötet tartalmazza, az előadásoknak a szerzők által szerkesztett változatát, a tanácskozási program sorrendjében.

Tanácskozásunk témáját ezúttal a magyar Alapörvény (2011. április 11.) „Szabadság és felelősség” fejezete (I.-XXXI. cikk) inspirálta. A magyar Alaptörvény messzemenően tiszteletben tartja az európai és a magyar jogfejlődésben kialakult és általánosan elfogadott alapvető szabadságjogokról szóló értékeket. Az Alaptörvény I. cikkében megszabja, hogy az *ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait* tiszteletben kell tartani. Magyarország elismeri az ember alapvető *egyéni és közösségi jogait*. Az alapvető szabadságjogok csak az Alaptörvényben és folytatásaiban, a sarkalatos törvényekben megszabott esetekben, kivételesen és csak a célhoz mért szükséges mértékben korlátozhatók, de teljesen nem szüntethetők meg. Az Alaptörvény az alapvető jogok körét is meghatározza, ezek: az emberi *méltóság sérthetetlensége*; a *megalázó bánásmód tilalma*; a *szabadsághoz és a személyi biztonsághoz* való jog; a *jogtalan támadás elhárításához* való jog; a *magán- a családi élet, otthon, kapcsolattartás, jó hírnevéhez* való jog; a *gondolat-, lelkiismeret- és a vallásszabadságához* való jog, ezen belül az állam és a vallási közösségek különvált működéséhez való jog; a *békés gyülekezéshez* való jog, az *egyesülési és pártalapítási szabadság*; a *tudományos kutatás és a művészeti alkotás szabadsága, a tanítás és a tanulás szabadsága*; a *művelődéshez és az oktatás minden fokozatához* való *képesség és lehetőség szerinti jog*; a *munka és a foglalkoztatás szabad megválasztásához* való jog; a munkavállalók és a munkaadók együttműködése a munkahelyek biztosítása, a nemzetgazdaság fenntarthatósága és más közösségi célokra való figyelemmel; a *szociális biztonsághoz* való jog (betegség, rokkantság, fogyatékosság, özvegyiség, árvaság, munkanélküliség esetében történő támogatáshoz való jog); a *gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez* szükséges védelem és gondoskodás joga; az ország területén az *idegen népesség betelepítésének tilalma*, ide nem számítva a sza-

bad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyeket; a *törvény előtti egyenlőség* joga; a testi és lelki *egészséghez* való jog; az *egészséges környezethez* való jog; az *otthon* jogi védelméhez való jog; az aktív és passzív *választói jog*; a közhatalomhoz való fordulás joga, kérelemmel vagy panasszal; a *mozgás* és a tartózkodás szabadságához való jog; mindenki joga arra, hogy ügyeit a *hatóságok* részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék, a döntések indokolási kötelezettségével; mindenkinek joga arra, hogy ellene emelt vádat vagy valamely perben jogait és kötelességeit, törvény által felállított, *független és pártatlan bíróság* tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el; a Magyarországon élő *nemzetiségek* államalkotó tényezők, joguk van az egyéni és közösségi anyanyelvhasználat-hoz, saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz. Az alapjogok köréhez tartozik a jogszerűen szerzett *tulajdon* oltalma. Az Alaptörvény XIII. cikke szerint tulajdont kisajátítani csak közérdekből lehet, törvényben meghatározott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet. Ugyanakkor a magyar Alaptörvény szerint a tulajdon felelősséggel is jár. Ennek több szempontja van. Egyik az, hogy a köztulajdont (parkok, víztározók, folyók, tavak) mindenkinek óvni kell. Másrészt az ingatlan magántulajdon használata során tiszteletben kell tartani a szomszédjogokat, azaz szomszédos ingatlan tulajdonosának jogait, amit a Ptk. részletesebben kifejt. Saját ingatlant nem szabad úgy használni, hogy azzal más tulajdonára kiterjedő zaj, füst, szemet, stb. kerüljön, ellenkező esetben a szomszédjogokat sértő használó felelőssé tehető a szomszédnak okozott kárért, sőt, birtokháborításért is. A magyar Alaptörvény által szavatolt alapjogok a sarkalatos, vagy egyszerű törvényekkel összhangban a *magyar állampolgároknak járnak*. Az Alaptörvény, a XV. cikkének második bekezdése szerint, az alapvető jogok mindenkinek, *megkülönböztetés nélkül* járnak, nevezetesen, faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési, vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül. Az Alaptörvény VI. cikkének második bekezdése szerint a véleménynyilvánítás és a gyülekezési jog gyakorlása nem járhat mások magán- és családi életének, valamint otthonának sérelmével. Az Alaptörvény VI. cikke egyúttal szavatolja a személyi *adatvédelmet*. A magyar Alaptörvény XV. cikkének 3. bekezdése szerint a *nők és a férfiak* egyenrangúak; a 4. bekezdés pedig előírja, hogy Magyarország az *esélyegyenlőség*, a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti.

A magyar Alaptörvény, összhangban az európai uniós értékekkel, az alapjogok között irányozza elő az *ártatlanság véelmét*. A XXVIII. cikk 2. bekezdése szerint senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapítja meg.

A szabadságjogok, az alapjogok és a személyiségi jogok azok a jogok, amelyeket az Alaptörvény megszab, amelyek a természetes személyeknek születéstől kezdve személyiséghez tapadóan járnak, törvénnyel nem korlátozhatóak, vagy szüntethetők meg, kivéve az Alaptörvényben meghatározott eseteket, amelyek forgalmon kívüliek, tehát elidegeníthetetlenek. Kivéve a tulajdonhoz való jogot, mely természetesen, a közjavak kivételével, forgalomképes. Egyszóval, a doktrína által is szintetizálva, ezen jogok alatt az emberi méltósághoz, az élethez, a testi épséghez, a szabadsághoz és a tulajdonhoz való jogot értjük, valamint az ezekből derivált jogosultságokat. E jogok megvalósítását az állam, törvényhozási, igazságszolgáltatási és közigazgatási szervei által szavatolja. Az alapvető *szabadságjogok jogellenes korlátozása*, vagy megszüntetése, bárki által történjék, közjogi (bíróság előtti), törvénnyel megszabott *felelősséggel* jár.

A szabadság és a felelősség témája ugyan „örökzöld”, de az elmúlt néhány évben, Európát, közép Európát, ezzel együtt, a határon belüli és kívüli magyarságot közvetlenül, vagy közvetetten érintő események miatt újra, de sajátos módon, időszerűvé vált. Ezek az események ugyan külön, látszólag egymástól függetlenek, mégis, úgy tűnik, többé-kevésbé, főként következményeik tekintetében, szerves, ok-okozati kapcsolatban állnak egymással.

A szabadságjogok (mind határon belüli, mint kívüli) megvalósításának, előfordulóan inkább korlátozására mint kiterjesztésére irányuló körülményeket illetően, az elmúlt két évtizedben több új jelenségnek vagyunk szemtanúi: (1) Az Európai Unióban a nemzeti és az európai közösségi törvényhozási hatáskör jelentősen megváltozott, úgy, hogy növekedett a közösségi jog szabályozási hatásköre, egyidőben a nemzeti szabályozási hatáskör csökkentésével (2012.-től, napjainkig). (2) Az elmúlt egy évtizedben (2015.-től) az Európai Unió (téves) támogatásának is köszönhetően, jelentős, máig tartó, főként illegális tömeges migrációs tendenciák mutatkoztak meg. Ezek, a tapasztalatok szerint, kapcsolatban állnak, vagy kiváltó okként kapcsolatba hozhatók az európai térségben egyre erősödő terrorista jelenségekkel, amelyek jelentősen befolyásolják a jogbiztonságot. (3) 2022-ben a koronavírusjárvány meg-

fékezése érdekében korlátozásra került, többek között, a mozgásszabadság. (4) Időközben 2022.-ben kitört az orosz-ukrán háború, mélyreható negatív változásokat okozván az európai gazdasági térségben, de kiváltotta az emberi szabadságjogok korlátozását, beleértve a lelkiismereti szabadságot, további menekülthullámokat idézván elő (ezúttal több mint négymillió ukrán menekülttel). (5) A második vh. utáni blokkosodás a kétezres évek elejétől (Szovjetunió, Jugoszlávia, Csehszlovákia, sajnos, nem mindenütt békés felbomlását, belső önrendelkezéseit követően) megszűnni látszik, ugyanakkor kialakulóban van, vagy már kialakult a többpólusú nemzetközi kapcsolatok rendszere. A nemzetközi kapcsolatok immáron tendenciaszerűen nem blokkon belüliek, hanem törekedvén az ideológiáktól mentes, nemzeti érdekeken alapuló kapcsolatokra, a volt blokkokon túlmenően alakulnak, befolyásolván a gazdasági kapcsolatokat.

Az elmúlt egy és fél évtizedben az európai közösségi törvényhozás jelentősen változott, az európai parlamenti és tanácsi hatáskör bővülésével, a nemzetállami törvényhozási hatáskör rovására. A korábbi egészen az Unió kezdetétől számított konföderalista törekvéseket a XX. sz. második évtizedének kezdetén felváltották a föderalista törekvések. A társulási egyezmények szavatolták a nemzeti törvényhozás jelentős területeken való önálló hatáskörét. A nemzeti törvényhozási hatáskör azonban időközben, az eredetihez képest, a föderalista tendenciák hatására, a közösségi szabályozási hatáskör spontán kiterjesztésével, lényegesen csökkent, mégpedig a csatlakozási szerződések módosítása nélkül, azaz ezek mellőzésével. Csupán néhány szabályozási területet említünk: a nemzetközi kollíziós normák átkerültek a nemzeti törvényhozásból a közösségi hatáskörbe, úgyszintén a környezetvédelmi szabályok, sőt a monetáris szféra szabályai is. Ezek között van, aminek volna indokolt-sága, hiszen a környezetvédelem az egész európai térség érdeke, fontosak a közös intézkedések, és a Binnenmarkt létrejövetelével kialakult az egységes európai gazdasági térség is közösségi jogszabályok érvényesítéséhez fűződik. Ezeknél mindenképpen van ok arra, hogy a törvényhozási hatáskör egymást támogató, koordinált módon kétszintű legyen, nemzeti és európai, de úgy tűnik, semmiképpen nem csak közösségi.

Ma már világossá vált, hogy a 2015 óta tartó tömeges, illegális migrációnak kevesebb köze van a hangoztatott emberi jogokhoz, vagy a jobb gazdasági megélhetéssel indokolt jelenségével, ennek a célja azoknak akik ezt ösztönözték, hogy ellentétben az európai jogszabályokkal megváltoztassák az egyes nemzetállamok helyi etnikai összetételét és az

öslakosokra rákényszerítsék az európai kultúrával össze nem egyeztethető gyakorta konfliktusgerjesztő, sőt terrorcselekményekbe torkolló magtartásokat.

A 2022. évben súlyos, egész Európát, sőt a világot fenyegetően, terjedt el a koronavírusjárvány, amelynek megfékezése céljából, szükséges mértékben, korlátozva lett a mozgásszabadság. A járvány jogi szempontból erőhatalomnak (*vis maior*) minősíthető, mint előre láthatatlan, elháríthatatlan külső körülmény. Ez jelentősen befolyásolta a mozgásszabadságot, a szabad gazdasági tevékenységet, a munkavégzést, az oktatás és képzés módját.

Az orosz-ukrán háború mindenképpen hatást gyakorolt nemcsak a háborúban résztvevő felek, országok, lakossága szabadságjogainak gyakorlására, korlátozására. A hadban álló felek felelős politikusai (elsőként a támadó orosz részről) előfordulón olyan nyilatkozatokat is adtak, amelyek a félelemkeltő, korlátlan eszkaláció veszélyét hordozzák. Vannak akik úgy gondolják, hogy Putyin csak az oroszok lakta Ukrajna egy részét kívánják bekebelezni, de vannak olyan vélemények is, melyek szerint az oroszok szeretnék kiterjeszteni hatalmukat Európára, úgy, vagy hasonlóképpen mint a hidegháborús időszakban. Igaz, Oroszország jelenlegi vezetői ez utóbbit tagadják. Nem zárható ki, hogy vannak akár orosz, akár, más olyan érdekeltségek, amelyek egyetértően, vagy egymástól függetlenül, más és más okok miatt, csökkenteni kívánják Európa, különösképpen gazdasági jelentőségét. A béke biztosan a megfelelő ellensúlyt, tehát a gazdasági fejlődést jelentené. Ebbe bele tartozik az is, hogy a magyar és amerikai kormányzati béketörekvések ellenére, melyek mindinkább érvényre jutnak egész Európában, - jelenleg, egyfelől az orosz-ukrán háború folytatásának ösztönzése, másrészt a háború költségeinek az Unióra való áthárítása-átvállalása történik. Helyes, hogy a magyar kormányzat a béke és a szabadságjogok oldalára állva, ebbe a háborúba nem engedi az Országot semmilyen úton-módon bele kényszeríteni, belesodortatni.

A történelmi tapasztalat megmutatta, hogy a többnemzetiségű birodalmak attól estek szét, hogy ezeknek centralista, vagy autoritárius törekvései az alkotó elemeket, népeket önkormányzatiságra, vagy önrendelkezésre készíti. Nem Jelcin iszákossága, vagy akár az őt megelőző Glasznosztj-ot meghirdető Gorbacsov az oka az orosz birodalom felbomlásának, hanem a centrális hatalom hosszantartó elnyomó jellege. A két valamikori szovjet vezető belátta, hogy ezen változtatni kell és ezt megkísérelték konföderalizációs úton. Talán nekik köszönhető, hogy a

volt Szovjetunió egyes tagállamai békésen önrendelkezhettek. Őket ebben a jószándékukban nem a „nyugat” váltotta le (amint egyesek gondolják). Lehet, hogy a „nyugat” részéről volt irántuk több-kevesebb szimpátia, de leváltásuk, úgy tűnik, belső jellegű volt, talán éppen olyan erők részéről, amelyek potenciálisan fenn kívánták volna tartani a centrális hatalom megerősödését és ha kell, megszorításait. A közös államot jobban erősítette alkotó elemeinek fokozottabb önkormányzata, mint a centrális, megszorító hatalmi hozzáállás. A centrális hatalom megszorításai miatt történt a tagköztársaságok önrendelkezése volt Jugoszláviában is. Ennek az önrendelkezésnek azonban, a szabadságjogokat és az önrendelkezési jogot előírányzó korabeli szövetségi alkotmányi jogszabályokkal (1974) összhangban békésen kellett volna lezajlani. A korabeli Jugoszlávia centrális, azaz centralista hatalomrésze a közös hadsereg bevetésével, sőt, esetenként szabadcsapatos beavatkozással kívánta az alkotmányban szavatolt tagköztársaságok számára fenntartott békés önrendelkezési jog gyakorlását meggátolni. A közös hadsereg vezetése pedig, melyben az államalkotó nemzetek képviselői is voltak magas rangú vezető posztokon, nem sokáig támogatta a kizárólagos centralista hatalomgyakorlást mely később szörnyű polgárháborúba torkollott.

Nemcsak a jogfilozófia, hanem a doktrína, a jogszabályok és a jogalkalmazás is, a szabadság határainak túllépését, pontosabban a szabadságot, a joggal való visszaélés tilalmával és ennek szankciójával (a megkerült jogszabály jogkövetkezményével) korlátozza. A római jog szerint, azaz a mai jogban is érvényes jogelv szerint, aki a saját jogát gyakorolja senkinek sem árthat (*qui suo iure utitur, naeminem laedit*). Ha azonban valaki jogosultságát úgy gyakorolja, hogy ezzel másnak árt, akkor jogával visszaélően élt (*agere in fraudem legis et partis*) és valószínűleg jogellenes cselekedetet hajtott végre. Ami azt jelenti, hogy az egyik jogalany jogát nem gyakorolhatja úgy, hogy ezáltal másnak kárt okozzon, vagy úgy, hogy korlátozza mások jogainak gyakorlását. Az egyik jogalany jogának határát a másik jogalany azonos joga szabja meg. Mindenkinek tiszteletben kell tartania mások azonos jogát. Ellenkező esetben, a saját jog mások rovására történő gyakorlása felelősséggel jár. Ugyanakkor a jogok kötelezettségekkel is járnak, pl. a jogalanyok (természetes és jogi személyek) az ország működéséhez szükséges, törvény szerinti adófizetési kötelezettséggel tartoznak. A magyar jog a kettős állampolgárság esetén kerüli a kettős adóterhelést. Ugyanakkor a magyar jog más adórendszerénél jobban átlátható egykulcsos, a

lakosságot, a családokat és a vállalkozásokat támogató adórendszert követi.

A szabadság egyúttal felelősséggel jár. Ha a szabadságjogok megszegésére kerül sor, ez magán-, vagy közjogi felelősséget von magával. Így pl. a magánjogban a szerződési kötelezettség megszegése a rosszhiszemű félnek a jóhiszemű fél iránti kárfelelősségét vonja magával, és emellett a szerződés felbontásához vezethet. Ha valaki jogellenesen megfoszt valakit mozgásszabadságától, ez a jogellenesen eljáró alany, azaz természetes személy büntvádi felelősségével jár.

E könyv szerzői külön figyelmet szenteltek a bírói függetlenségnek, ami más szerveknek az ítékezésbe való befolyását tiltja, de egyúttal a bíróságnak a joghoz kötöttségét is elő irányozza; nemkülönben a tulajdon védelmének; a szerződéskötési szabadságnak; a végrendelkezési szabadságnak; az egészségre való jognak; a véleménynyilvánítási szabadsághoz és az emberi méltósághoz való jognak; a gazdasági verseny szabadságának és a nemlojális verseny korlátozásainak, valamint a magyar nyelvhasználat egyes kérdéseinek.

Újvidéken, 2025. szeptember 7-én.

Szalma József